

Alemdar

za etmekle görevli topluluğun reisine emîr-i alem, yanındakilere de alemdar denirdi. Aynı sınıf Osmanlılar'da da vardı. Mîr-i alem veya mîralem'de denilen emîr-i aleme bağlı olan alemdarlar "el-viye-i sultâniyye"yi (saltanat sancakları) taşımakla görevliydi. Ancak saltanat sancaklarının en büyüğü olan ak alemi bizzat mîr-i alem taşırdı. Kapıkulu ocaklarının bayraklarını taşıyanlara da alemdar denildiğinden, ikisini birbirinden ayırmak için, saltanat sancaklarını taşıyanlara **alemdarân-ı hâssa** adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Eyyübî Efendi Kanunnâmesi, İÜ Ktp., TY, nr. 734, vr. 14*; C. de Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Zuhur ve Terakkisinden İnhıta Zamanına Kadar Askerî Vaziyeti*, İstanbul 1934, s. 81; Pakalın, I, 49; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 35, 188; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 449; a.mlf., *Kapıkulu Ocakları*, I, 163, 168, 236; Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 1958, s. 12.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ALEMDAR MUSTAFA PAŞA

(1765-1808)

Rusçuk âyanı, sadrazam.

Hotin'de doğdu. Babası Rusçuk yeniçerilerinden Hacı Hasan Ağa'dır. Önce Yeniçeri Ocağı'na intisap etti. Daha sonra Rusçuk'ta hayvancılık ve ziraatla uğ-

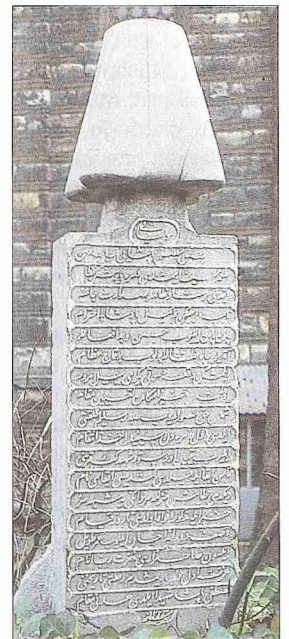
raşmaya başladı. Bu sırada yörenin en güçlü âyanı olan Tirsinikli İsmâil Ağa'nın hizmetine girdi. Kabiliyeti sayesinde kısa zamanda yükseldi. Kethüdâsı sıfatı ile onun bütün faaliyetlerinde başlıca yardımcı oldu. Lakabı, Tirsinikli'nin bayraktarlığını yapmış olmasından gelmektedir.

Rumeli âyanlarından âsi Pazvandoğlu'na karşı verilen mücadelede gösterdiği başarılar üzerine çeşitli rütbeler alarak ismini duyurmaya başlayan Alemdar, Pazvandoğlu'nun önde gelen adamlarını ele geçirmesi üzerine, önce kapıcıbaşılık rütbesiyle taltif edildi. Bir müddet sonra da Hezargrad âyanlığına tayin edildi. Tirsinikli İsmâil Ağa'nın âni ölümü (12 Ağustos 1806) Alemdar'ın hayatında bir dönüm noktası oldu. Bu hadise üzerine süratle Rusçuk'a gelerek duruma hâkim olan Alemdar, Tirsinikli'nin kontrolünde bulunan topraklardaki âyanlarla kendisine tâbi diğer bütün âyanların ittifakıyla "âyanlar âyanı" seçildi. Bu kadar geniş bir saha üzerinde hâkimiyet kurmasını hoş karşılamayan merkezî hükümet, kendisini önce yalnızca Rusçuk âyanı olarak kabul ettiyse de bir süre sonra Tirsinikli'nin kontrolündekinden çok daha geniş bir bölge üzerinde hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. Aynı yıl başlayan Osmanlı-Rus savaşında kendisinden faydalanılması düşünülen Alemdar'a, III. Selim tarafından vezirlik rütbesi ile ömür boyu Silistre valiliği ve Tuna seraskerliği verildi (4 Şubat 1807). Bu savaşta gerçekten büyük hizmetler gören Alemdar, İsmâil Kalesi'ni Ruslar'ın eline düşmekten kurtardığı gibi bizzat kendi kuvvetleriyle Tuna'yı geçerek Rus generali Michelson'a karşı savaştı ve düşmanı bozguna uğrattı.

Osmanlı-Rus savaşı devam ederken İstanbul'da Nizâm-ı Cedîd aleyhtarlarının faaliyetleri neticesinde Kabakçı Mustafa İsyanı patlak verdi ve III. Selim hal' edilerek yerine IV. Mustafa tahta geçirildi (19 Mayıs 1807). İsyân Nizâm-ı Cedîd adı altında yapılmış olan bütün yeniliklere son verirken bu hususta faaliyet gösteren önde gelen devlet adamlarının katil ve takibini de beraberinde getirdi. Nizâm-ı Cedîd'e taraftar bazı devlet adamları, o zamana kadar bu harekete yakınlık duymayan Alemdar'a sığındılar ve ona yapılan reformların zaruretini, bu hususta III. Selim'in gösterdiği gayret ve hizmeti anlatarak bundan sonraki hayatına yeni bir mâna ka-

zandıracak tarihî bir görev yüklediler. Tarihlere "Rusçuk yârânı" adıyla geçen ve Alemdar Paşa'yı yönlendiren Abdullah Râmiz, Mehmed Tahsin, Mustafa Refik, Mehmed Said Galib ve Mehmed Emin Behiç efendilerin hazırladıkları plana göre, yeni padişah IV. Mustafa ve yakın çevresine hoş görünerek Nizâm-ı Cedîd ihya edilecek ve III. Selim tekrar tahta çıkarılacaktı. Bu arada, mütareke sebebiyle ordu ile birlikte Edirne'de bulunan Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa'yı da İstanbul'daki yeni devlet ricâli gibi elde etmeyi başaran Alemdar ve ekibi, IV. Mustafa'nın yakın çevresinin III. Selim'i öldürmeye hazırlandıklarını duyunca, bir an önce İstanbul'a gitmek için çalışmalarını hızlandırdılar. Nihayet, Alemdar'ın nüfuzu ile tekrar önemli devlet hizmetlerine getirilen Rusçuk yârânının faaliyetleri sonucu İstanbul'a gitmeye ikna edilen sadrazamın maiyetinde Edirne'den yola çıkıldı. Alemdar, daha henüz yolda iken, kendisine tâbi Pınarhisar âyanı Ali Ağa'yı Boğaz'da Rumelifeneri'ne yolladı ve elebaşılığını yaptığı isyandan sonra Boğaz nâzirliğini elde eden Kabakçı Mustafa'yı öldürttü.

İstanbul'da Davutpaşa Sahrası'na varıldığında ordu ve sancak-ı şerif bizzat IV. Mustafa tarafından karşılandı (19 Temmuz 1808) ve Alemdar huzura kabul edildi. Bu arada Alemdar, padişahın tevkiif edilerek saltanat değişikliğinin kolayca gerçekleştirilebileceği yoldan yârandan Râmiz Efendi'nin teklifini, IV. Mustafa'nın orduyu ve sancak-ı şerifi karşılamakta olduğu bir anda böyle bir

Alemdar
Mustafa
Paşa'nın
Zeynep
Sultan
Camii
hazinesindeki
mezar
taşı -
Sultanahmet /
İstanbul

harekete kalkışmanın yakışık almaya-
cağını söyleyerek reddetmişti. Alemdar,
ilk iş olarak III. Selim'in tahttan indiril-
mesinde rol oynayan ulemânın ve bazı
zorbaların cezalandırılması ile meşgul
oldu. Rumeli askerinin aldığı tedbirler
yenîçerileri sindirirken şehir de bir süre
huzura kavuştu. Alemdar, 28 Temmuz'-
da yanındaki kuvvetlerle erkenden ha-
reket ederek şehrin önemli yerlerini tut-
tu ve Topkapı Sarayı'na yürüdü. Bu âni
ve erken davranışının sebebi, III. Selim'i
tekrar tahta çıkarma niyetinin duyul-
masıdır. Bâbiâli'yi ele geçirip sadrazam-
dan mührü zorla alan Alemdar, Şeyhü-
lislâm Arapzâde Ârif Efendi vârsatısyı-
la, IV. Mustafa'ya tahttan çekilmesi ve
III. Selim'in tahta çıkarılması yolunda
haber yollamış, kızlar ağasını da III. Se-
lim'in hazırlanması için görevlendirmiş-
ti. Bu gelişmeler karşısında IV. Musta-
fa saray kapılarının kapatılmasını em-
rederek amcası III. Selim ile kardeşi şeh-
zade Mahmud'un öldürülmelerine izin
verdi. Alemdar'ın saray kapılarını zorla-
dığı ve damlara çıkarak içeriye girme-
ye çalıştığı sıralarda III. Selim şehid edil-
miş bulunuyordu. Bu sırada ancak şeh-
zade Mahmud kurtarılabildi ve zorla
tahttan indirilen IV. Mustafa'nın yerine
geçirildi.

İlk anlardaki karışıklık ve telâşın geç-
mesi üzerine önce sadâret kaymakamı,
sonra da özellikle "yâran"ın uyarısı ve
bizzat kendisinin yeni padişaha müraca-
atı ile bilfiil sadrazam tayin edilen Alemdar,
ilk iş olarak III. Selim'in katillerinin
yakalanıp cezalandırılmalarını sağladı;
bu arada Selim'in tahttan indirilmesin-
de önemli rol oynamış olan Köse Müsâ
Paşa ve yine Selim'in icraatının düşman-
larından Tayyar Paşa idam edildi. Alemdar'
ın dört ay süren sadrazamlığı sıra-
sındaki icraatı içinde en önemlisi, Ana-
dolu ve Rumeli'deki âyanları İstanbul'a
davet ederek, tarihlerimize *Sened-i İttifak*
* adıyla geçen bir mukavelenâme
akdetmiş olmasıdır (Ekim 1808). Ayrıca,
Sekkân-ı Cedîd adı altında, Nizâm-ı Ce-
dîd askerinin devamı mahiyetinde ye-
ni bir askerî ocak kurularak idaresi Ni-
zâm-ı Cedîd taraftarlarından Kadı Ab-
durrahman Paşa'ya verildi.

İstanbul'da her şeye hâkim görünen
Alemdar ve "yâran"ının büyük bir gaflet
göstererek her türlü tedbiri elden bı-
rakmaları ve yenîçerilerle diğer muha-
liflerden gelebilecek tehditleri küçüm-

semeleri, kendilerini âniden patlayan ve
umulmadık bir şekilde gelişen büyük bir
ayaklanmanın şaşkınlığı içinde bıraktı.
15 Kasım 1808 gecesı başlayan ayaklan-
ma neticesinde Alemdar Bâbiâli'de ba-
sıldı ve konağı kuşatıldı. Kendisine yar-
dına gelineceğini düşünen Alemdar bu-
radaki direnmesini büyük bir cesaret ve
metanetle sürdürdüyse de beklediği yar-
dım vaktinde yetişmeyince, yenîçerilerin
içeriye girmek üzere oldukları bir anda
cephaneliği ateşe vererek yüzlerce ye-
niçeri zorbasiyla birlikte kendisi de öl-
dü (16 Kasım 1808). Alemdar'ın ölümün-
den sonra da süren isyan sırasında "yâ-
ran"dan Refik, Tahsin ve Galib efendi-
ler öldürüldü, hatta bizzat padişah ve
saray da muhasara altına alındı. Elinde
âsilere karşı kullanılabilecek yeterli kuv-
veti bulunmayan saray, şaşkınlık ve te-
reddütlerin kaybolmasından sonra Râ-
miz ve Kadı Abdurrahman paşalar ta-
rafından müdafaaya alındığı için Alemdar'
a yardım gecikmişti. Öldüğünde kırk
üç yaşında bulunan Alemdar cesur ve
hamiyetli, cahil olmakla beraber gayet
zeki ve kavrayışlı, iyi sevkedilebildiğinde
iş görüp devlete faydalı olabilecek bir
şahsiyetti. Bununla birlikte, birkaç ay
içinde yaşadığı İstanbul havası karakte-
ri üzerinde şaşırtıcı bir değişiklik yap-
mış ve kendisini büyük bir gaflete dü-
şürmüştü. Cesedi zorbalar tarafından
Yedikule dışında kör bir kuyuya atılan
Alemdar'ın kemikleri Yenîçeri Ocağı'nın
ilgasından sonra oradan çıkartılarak Ye-
dikule surları civarına gömülmüş, II. Meş-
rutiyet'in ilânından sonra da Zeynep Sul-
tan Camii hazinesine nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanla-
rından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman
Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul
1942; a.mlf., "Mustafa Paşa", *İA*, VIII, 720-
727; K. Arapyan, *Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa*
(trc. Esat Uras), Ankara 1943; A. F. Miller, *Mustafa Paşa Bajraktar*, Moskva 1947; *Georg Oğlu-
lukyan'ın Ruznâmesi 1806-1810 İsyânları*, III. *Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul
1972; Efdaleddin [Tekiner], "Alemdar Musta-
fa Paşa", *TOEM*, II/2 (1327), s. 595-603; II/11
(1327), s. 684-696; II/12 (1327), s. 731-740;
III/13 (1328), s. 796-808; III/14 (1328), s. 841-
856; III/15 (1328), s. 905-923; III/16 (1328), s.
969-976; III/17 (1328), s. 1033-1046; III/18
(1328), s. 1097-1112; IV/19 (1329), s. 1161-
1176; IV/20 (1329), s. 1232-1245; IV/21
(1329), s. 1305-1327; "Yayla İmâmî Risalesi:
Tarih-i Vekâyî-i Selimiyye (nşr. Fahri Ç. De-
rin)", *TED*, sy. 3 (1973), s. 213-272.

KEMAL BEYDİLLİ

ÂLEMĞİR

(bk. EVRENGZİB).

el-ÂLEMĞİRİYYE

(العالمگیریة)

Hanefî mezhebinin görüşlerini toplayan
ve Hindistan dışında daha çok
el-Fetâva'l-Hindiyye adıyla tanınan
Arapça fetva kitabı.

Şah Cihan'ın Hindistan'da elli yıl ka-
dar saltanat süren üçüncü oğlu Sultan
Evrengzib Âlemğir'in (1658-1707) emriyle
telif edilmiştir. Evrengzib adaletin tev-
ziinde etkinliği artırmak için, fıkıh ki-
taplarında dağınık halde bulunan kuv-
vetli görüşlerin kazâ ve fetvaya esas ola-
cak şekilde tasnif edilerek düzenlenme-
sini emretmiş ve bu maksatla bir he-
yet oluşturulmuştur. Eser, Burhânpûrlu
Şeyh Nizâm (ö. 1090/1679) başkanlığın-
da onar kişilik birer ekiple çalışan dört
yardımcısı Şeyh Vecihüddin, Şeyh Celâ-
leddin Muhammed, Kadı Muhammed
Hüseyn ve Molla Hâmid'den meydana
gelen âlimler heyetinin ortak çalışma-
sıyla 1664-1672 yılları arasında kaleme

el-Âlemğiriyye'nin ilk sayfası

(Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 612, vr. 1^a)

